Verkenning energie armoede

Verkenning behorende bij de Transitie Visie Warmte van Staphorst

29-11-2021

gemeente Staphorst

Inhoudsopgave

Inleiding 3
Aanleiding 3
Context 3
Probleem 4
Meten van energiearmoede 4
Energiearmoede in Staphorst 5
Oorzaak 7
Laag inkomen en / of hoge energielasten 7
Lage energiekwaliteit van de woning 8
Kunnen meedoen aan de energietransitie 10
Welke rollen kan de gemeente innemen? 13
Strategische rollen 13
Advies rolneming 15
Conclusies 16
Het is niet exact duidelijk wat het probleem is 16
We weten niet exact wie het probleem ervaart 16
Het is lastig om middelen in te zetten voor specifieke doelgroepen 16
Aanbevelingen 17
Formuleer geen aparte aanpak voor energiearmoede 17
Focus de uitwerking van de Transitie Visie Warmte 17
Neem maatregelen die impact hebben 17

Inleiding

Aanleiding
Bij de behandeling van de concept Transitie Visie Warmte heeft uw college besloten om “parallel aan de ter inzage legging van de concept TVW, een verkenning uit te voeren naar energie-armoede als gevolg van de recente ontwikkelingen in de gasprijs en hierover uiterlijk op 18 januari 2022 met een specifiek B&W voorstel te komen.

Context
In kwartaal 3 van 2021 heeft de gemeente Staphorst een concept Transitie Visie Warmte (TVW) opgeleverd. Het concept plan ligt vanaf 9 november, zes weken ter inzage. In het concept plan is ten aanzien van het onderwerp energie-armoede, het volgende opgenomen:

> *De gemeente Staphorst vindt dat iedereen mee moet kunnen doen en dat de alternatieven zoveel mogelijk betaalbaar moeten zijn. Niet alle inwoners van Staphorst zullen de nodige investeringen kunnen betalen. Mensen met een kleine portemonnee kunnen ook geen aanspraak maken op subsidiepotten, aangezien die uitgaan van een eigen bijdrage. Dit kan een extra nadeel voor inwoners opleveren als de energieprijzen stijgen. Dit blijft een groot aandachtspunt in de transitie naar een aardgasvrij gemeente. Momenteel is hier nog geen oplossing voor. De overheid denkt hier ook over na en is bezig met ontwikkeling van instrumenten. Op dit moment hebben we nog geen passende oplossing voor dit probleem, maar we willen ons wel inzetten om hier een oplossing voor te vinden.*

Gelijktijdig met de oplevering van de concept Transitie Visie Warmte, was in Nederland sprake van een plotselinge en significante stijging van de gasprijzen. Het Rijk heeft hierop snel gehandeld en heeft besloten om een generieke verlaging van de energiebelasting door te voeren. Hiervoor wordt in 2022 een bedrag van 2,7 miljard euro uitgetrokken. Daarnaast is een bedrag van € 150 miljoen beschikbaar om kwetsbare huishoudens met een hoge energierekening en / of slecht geïsoleerde woning te ondersteunen met isolatiemaatregelen via hun gemeente.

De plotselinge stijging van de gasprijs legt bloot dat huishoudens kwetsbaar kunnen zijn door fluctuaties in de energieprijs. Nog wel schrijnender is echter dat er - ook voor de plotselinge stijging van energieprijzen - al huishoudens waren die er moeite mee hadden om hun energierekening te kunnen betalen. De ingreep van het Rijk helpt huishoudens om betalingsproblemen op korte termijn te voorkomen. Het biedt echter geen oplossing om de kwetsbaarheid voor stijgende energieprijzen op langere termijn te verkleinen.

De gemeente Staphorst wil problematische schulden voorkomen. Hiervoor zetten we in op preventieve maatregelen, schuldhulpverlening en nazorgtrajecten (bron: omgevingsvisie Staphorst). De vraag in die context is of, en zo ja, welke rol de gemeente kan spelen in het voorkomen van energiearmoede. Daarom heeft het college van B&W op 19 oktober 2021 besloten om, “parallel aan de ter inzage legging van de concept TVW, een verkenning uit te voeren naar energie-armoede als gevolg van de recente ontwikkelingen in de gasprijs en hierover uiterlijk op 18 januari 2022 met een specifiek B&W voorstel te komen”.

Doel (wat willen we bereiken?)
Uiterlijk op 18 januari 2022, behandeld het college van Staphorst een voorstel waarin antwoord wordt gegeven op de volgende vragen:

1. Wat is het probleem en hoe groot is dit probleem in Staphorst?
2. Wat is de oorzaak van het probleem?
3. Welke rollen kan de gemeente innemen?
4. Wat is de ontwerpopgave voor de oplossing van het probleem? Ofwel: waar moet een oplossing aan voldoen?

Probleem

Wat is energiearmoede?
Volgens TNO spreken we "in een rijk land als Nederland van energiearmoede wanneer een huishouden onvoldoende toegang heeft tot goede energievoorzieningen in huis". In energiearme huishoudens zetten mensen bijvoorbeeld de verwarming niet aan omdat ze willen bezuinigen, of ze warmen hun eten liever niet op omdat ze het gas te duur vinden. Daarnaast kampen mensen die te maken hebben met energiearmoede vaak ook met lichamelijke en geestelijke gezondheidsklachten vanwege het wonen in slecht geïsoleerde en geventileerde woningen. Problemen van algemene armoede en energiearmoede zijn uiteraard sterk met elkaar verweven. Toch is er geen perfecte correlatie tussen beide vormen van armoede. Niet alle huishoudens die een relatief groot deel van hun inkomen besteden aan energiekosten zijn arm, en omgekeerd zijn er huishoudens met een laag inkomen die relatief weinig aan energie uitgeven en geen betalingsproblemen kennen (PBL 2018, TNO 2020).

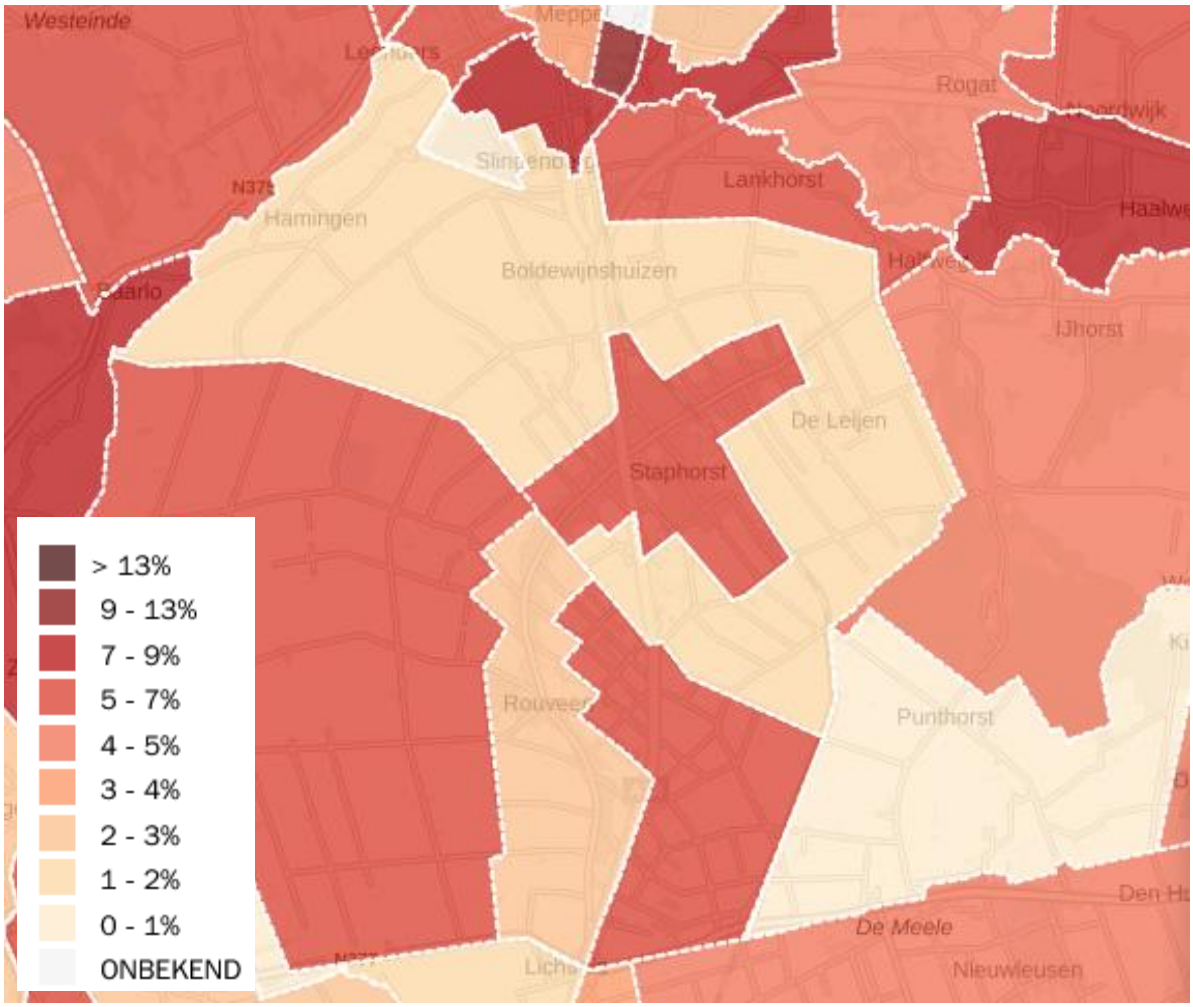
Meten van energiearmoede
Kwantitatief onderzoek naar energiearmoede in Nederland is tot nu toe vooral gericht op de vraag naar de betaalbaarheid van de energierekening. Maar of een energierekening betaalbaar is hangt niet alleen af van de energie-uitgaven van een huishouden. Ook het besteedbaar inkomen en de overige noodzakelijke uitgaven tellen mee. Daarnaast is het van belang om te kijken naar de woonomgeving van huishoudens: energiearmoede kan ook worden gedefinieerd in termen van gebrek aan het hebben of kunnen krijgen van een woning met een voldoende hoge energiekwaliteit. Als huishoudens wonen in minder goed geïsoleerde huizen en daardoor te maken krijgen met een hoge energierekening en/of gezondheidsklachten, dan is de kern van het energiearmoede probleem niet de hoge energierekening maar de lage energiekwaliteit van de woning. Om recht te doen aan dit multidimensionale karakter van energiearmoede gebruikt TNO in haar analyse meerdere indicatoren. Zij maken daarbij onderscheid tussen 3 dimensies van het energiearmoede probleem:

Betaalbaarheid	Huiskwaliteit	Kunnen meedoen aan energietransitie
Hoge Energie Quote (HEQ) Een huishouden is energiearm als een (te) hoog aandeel van het inkomen opgaat aan energiekosten.	Laag Inkomen & huis met Lage Energie Kwaliteit (LILEK). Een huishouden is energiearm als het een relatief laag inkomen heeft én in een huis woont met een relatief lage energiekwaliteit.	Huis met Lage Energie Kwaliteit & niet zelf kunnen verduurzamen. Een huishouden is energiearm als het in een huis woont met een relatief lage energiekwaliteit dat ze niet op eigen kracht kunnen verduurzamen.
Laag Inkomen & Hoge Energiekosten (LIHK). Een huishouden is energiearm als het een relatief laag inkomen heeft én relatief hoge energiekosten.	Laag Inkomen & huis met Lage Energie Kwaliteit & onderconsumptie energie (LILEK–). Een variant op LILEK die verborgen energiearmoede meet: mensen die, waarschijnlijk vanwege financiële problemen, energie onder-consumeren.	Eigenaar van huis met Lage Energie Kwaliteit & niet zelf kunnen verduurzamen (eLEK). De groep eigenaren van een huis met lage energiekwaliteit en onvoldoende eigen vermogen of te beperkte leencapaciteit om zelf hun huis te kunnen verduurzamen.
	Laag Inkomen & huis met Lage Energie Kwaliteit & overconsumptie energie (LILEK+). Een variant op LILEK die het aantal huishoudens meet met opvallend hoge energie consumptie.	Huurder van huis met Lage Energie Kwaliteit & niet zelf kunnen verduurzamen (hLEK). De groep huurders van een huis met lage energiekwaliteit die niet zelf kunnen besluiten tot verduurzaming.

Energiearmoede in Staphorst

Volgens de interactieve energiearmoede kaart van TNO, is er in Staphorst bij 4,45% van de huishoudens – ofwel: 320 woningen - sprake van energie-armoede. Op basis van dit percentage heeft het Rijk de bijdrage voor de tegemoetkoming in gestegen energiekosten, bepaald op € 88.864.

De gemeente Staphorst heeft geen overzicht van de hierboven genoemde 320 huishoudens. Dat heeft te maken met privacy. TNO kan alleen de gegevens op wijk en buurtniveau ontsluiten. Dit levert het onderstaande kaartbeeld op.

Het bovenstaande kaartbeeld biedt onvoldoende handvatten voor een goede analyse. Daarom is ook gekeken naar andere informatiebronnen.

Vroegsignalering

Het sociaal domein van de gemeente Staphorst ontvangt in het kader van de vroeg signaleringsregeling, informatie over huishoudens die hun verplichtingen niet voldoen. Het betreffen alleen meldingen van woningverhuurders, zorgverzekeraar en nutsbedrijven. Maandelijks gaat het om ongeveer tien meldingen. In het geval van een melding neemt een consulent contact met de bewoner(s) op. Doorgaans zitten hier in Staphorst niet veel 'zware gevallen' tussen en geven de bewoners aan geen hulp nodig te hebben.

TONK regeling
Er zijn verschillende regelingen die inwoners steunen met de financiële gevolgen van de coronacrisis. Vanaf 1 januari 2021 is er ook ondersteuning voor mensen die te maken hebben met een onvoorzienbare en onvermijdelijke terugval in hun inkomen, maar die niet of onvoldoende een beroep kunnen doen op andere coronaregelingen. In die hoedanigheid konden inwoners van Staphorst tot en met september van 2021 gebruik maken van de TONK regeling. TONK is een vergoeding voor noodzakelijke kosten zoals huur, aflossing hypotheek, hypotheekrente en kosten voor nutsvoorzieningen als gas, water en licht. In principe hoeft de ontvanger de tegemoetkoming niet terug te betalen. Als iemand op korte termijn voldoende geld heeft om de kosten zelf te dragen, kan TONK als lening worden verstrekt. Gemeentes voeren de regeling uit en kunnen de TONK met terugwerkende kracht toekennen. In Staphorst heeft één inwoner zich aangemeld voor de TONK regeling.

TOZO-regeling
Vanaf 1 maart 2020 is de tijdelijke overbruggingsregeling voor zelfstandige ondernemers in werking getreden. De TOZO ondersteunt zelfstandige ondernemers, waaronder zzp'ers, zodat zij een betere kans hebben om hun bedrijf te kunnen voortzetten. Zelfstandigen kunnen aanvullende inkomensondersteuning krijgen voor levensonderhoud en/of een lening voor bedrijfskapitaal bij liquiditeitsproblemen. De TOZO is met ingang van 1 oktober 2021 komen te vervallen. In onderstaande tabel zijn de aantallen opgenomen. Het hoge aantal uitkeringen voor levensonderhoud gedurende TOZO-1 wordt veroorzaakt doordat het inkomen van de partner niet mee telde. Vanaf TOZO-2 is dat wel het geval. Verder zijn er 3 leningen volledig terugbetaald.

TOZO-regeling	Levensonderhoud	Bedrijfskapitaal
TOZO-1: van 01-03-2020 tot 01-06-2020	127	2
TOZO-2: van 01-06-2020 tot 01-10-2020	33	2
TOZO-3: van 01-10-2020 tot 01-04-2021	45	3
TOZO-4: van 01-04-2021 tot 01-07-2021	20	0
TOZO-5: van 01-07-2021 tot 01-10-2021	14	0

Armoede algemeen
Vanuit het sociaal domein van de gemeente Staphorst heeft men zicht op huishoudens waar (mogelijk) sprake is van armoede:

- Er worden in Staphorst maandelijks ongeveer 120 bijstandsuitkeringen uitgekeerd. De doelgroep voor het minimabeleid heeft ongeveer dezelfde grootte.
- Er is zicht op een aantal straten / gebieden waar (mogelijk) sprake is van armoede.
- Inwoners van Staphorst wenden zich niet gauw tot de gemeente als zij (financiële) problemen ervaren.

Oorzaak

De oorzaken van energiearmoede zijn in feite al genoemd in de tabel op pagina 4. Voor de volledigheid volgt hieronder een beschrijving.

Laag inkomen en / of hoge energielasten

Inkomens tot ..% van sociaal minimum
Onderstaande tabel komt uit het beleidsplan armoede en schulden van de gemeente Staphorst. De tabel is niet helemaal actueel maar geeft wel een indicatie qua ordegrootte.

Inkomstenbron	101%	110%	120%
Arbeid – werknemers	44	64	87
Eigen onderneming	86	100	125
Inkomensverzekering	116	195	310
Sociale voorziening	77	132	148
Totaal	323	491	671

Energielasten
De gezamenlijke huishoudens in Staphorst gaven in 2020, € 12,7 miljoen uit aan aardgas en elektriciteit. Van deze huishoudens, had in 2018, 9% een energierekening die hoger is dan 8% van het totale inkomen. Het gemiddelde gas en elektriciteitsverbruik van woningen in Staphorst is hieronder weergegeven. Omdat energiecontracten erg van elkaar verschillen – en prijzen momenteel erg volatiel zijn -, is het niet mogelijk om weer te geven hoeveel geld men per woningtype kwijt is aan energie.

Woningtype	Gemiddeld aardgasgebruik (m3)	Gemiddeld elektriciteitsverbruik (kwh)
Tussenwoning	1370	2690
Hoekwoning	1470	2810
Appartement	1580	2870
2-onder-1 kap	1800	3460
Vrijstaande woning	2300	4050
Alle woningen	1880	3560

Prognose energielasten
De hoogte van de energielasten is in deze volatiele markt, lastig te voorspellen. De vaste onderdelen van de energierekening hebben echter wel een mate van voorspelbaarheid. Het PBL heeft hierover in 2020 het onderstaande geconstateerd. Al met al mogen we veronderstellen dat de gasprijs in de toekomst hoger zal worden, en dat de prijs voor elektriciteit iets zal afnemen.

- De netbeheerkosten nemen tot 2030, op jaarbasis, toe met ongeveer € 50
- De vaste leveringskosten voor elektriciteit en gas nemen tot 2030, op jaarbasis, toe met ongeveer € 10.
- De variabele leveringskosten voor elektriciteit nemen tot 2030, op jaarbasis, toe met € 0,02. Voor gas gaat het om € 0,07.
- De energiebelasting op elektriciteit neemt af van € 0,11 (nu) naar € 0,07 (2030).
- De energiebelasting op gas neemt toe van € 0,26 (nu) naar € 0,39 (2030)
- De opslag duurzame energie op elektriciteit neemt toe van € 0,01 (nu) naar € 0,03 (2030).
- De opslag duurzame energie op gas neemt toe van € 0,03 (nu) naar € 0,09 (2030).

Lage energiekwaliteit van de woning

Energielabels

Een energielabel laat zien hoe energiezuinig een woning is. Eigenaren zijn sinds 2008 verplicht bij verkoop en verhuur een energielabel beschikbaar te stellen aan de koper of huurder. Deze verplichting geldt ook als eigenaren een nieuwe woning laten bouwen. Vanaf 1 augustus 2021 geeft het energielabel ook aan of een woning makkelijk van het gas af kan. En of dak, vloer of ramen nog (extra) isolatie nodig hebben om over te stappen op een elektrische warmtepomp of een aansluiting op een warmtenet. In slecht geïsoleerde woningen heeft een warmtepomp of aansluiting op het warmtenet geen zin. Het energielabel geeft aan hoe goed een woning is geïsoleerd (zogenoemde isolatieniveau). En hoe dak, vloeren en ramen van een woning optimaal geïsoleerd kunnen worden (zogenoemde streefwaarden). Bij een oude woning liggen de streefwaarden lager dan bij een nieuwe woning. Als een dak, vloer of raam optimaal is geïsoleerd, vermeldt het energielabel dat het voldoet aan de standaard voor woningisolatie.

Geldige energielabels woningen in Staphorst													
	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
A			1	1	1	1	10	58	115	256	452	555	748
B	2	13	16	16	21	21	26	68	87	118	223	238	320
C	5	37	66	71	98	154	164	221	350	456	379	373	464
D	8	20	22	40	52	77	85	103	189	220	186	169	186
E	3	5	7	9	13	17	18	30	39	46	56	65	72
F		3	4	24	25	30	30	38	54	68	76	71	91
G	1	2	3	3	3	4	5	28	60	85	106	118	147

Bouwjaren woningen in Staphorst

Het bouwjaar van woningen zegt iets over de mate waarin deze bij de bouw geïsoleerd is. De regelgeving op dit vlak is namelijk een aantal keren gewijzigd. Deze wijzigingen zijn in de onderstaande tabel weergegeven.

	1965	**1975**	**1979**	**1982**	**1987**	**1990**	**1992**	**2012**	**2015**
Dak	0,86	1,03	1,29	1,3	2,0	2,5	2,5	3,5	6
Buitenwand	0,43	0,69	1,29	1,3	2,0	2,5	2,5	3,5	4,5
Vloer begane grond	0,17	0,26	0,52	1,3	1,3	1,3	2,5	3,5	3,5
Dubbel glas woonvertrek?	Nee	Nee	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Dubbel glas slaavertrek?	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Ja	Ja	Ja

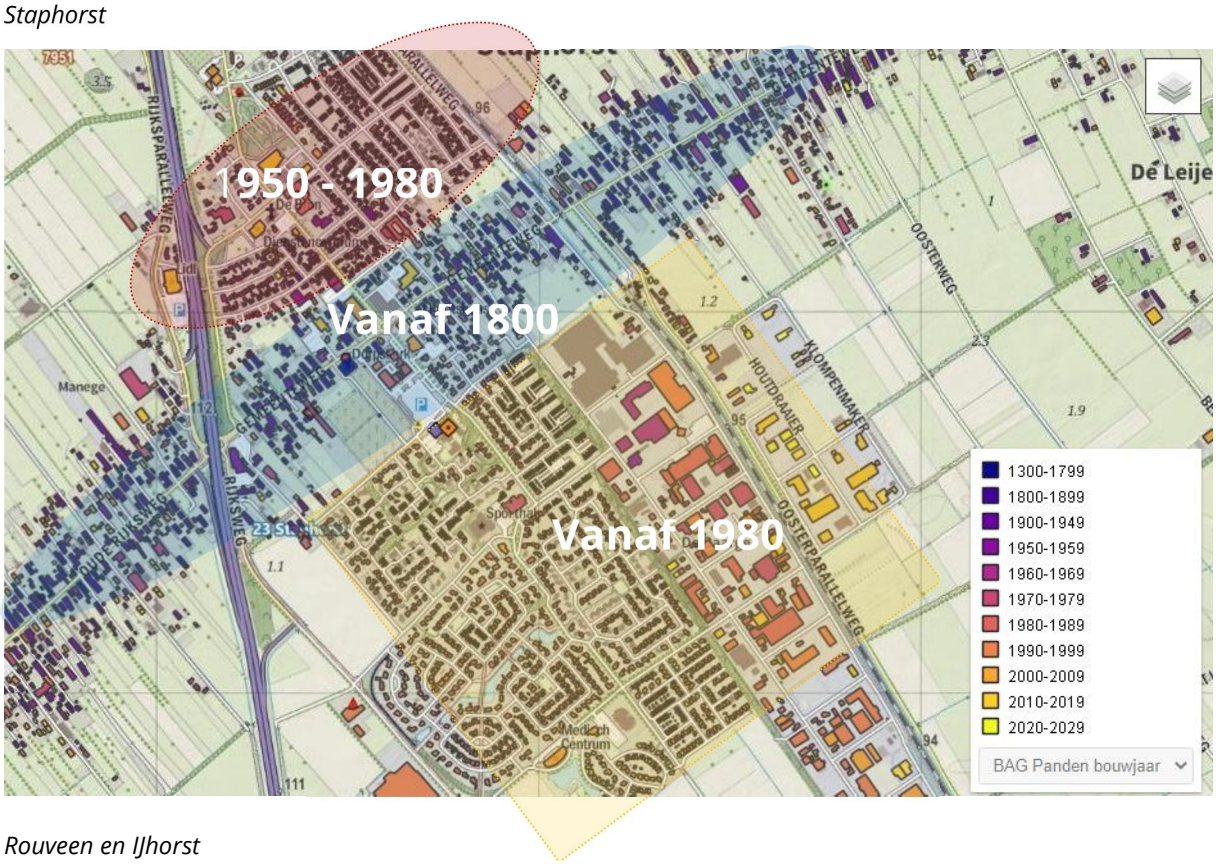
In Staphorst is ongeveer de helft van de woningen na 1975 gebouwd. Deze woningen hadden vanaf de bouw al een zekere mate van isolatie. Dat geldt niet voor de woningen die voor die tijd zijn gebouwd.

Bouw jaar	**1000 - 1850**	**1850 - 1905**	**1905 - 1925**	**1925 - 1945**	**1945 - 1955**	**1955 - 1965**	**1965 - 1975**	**1975 - 1985**	**1985 - 1995**	**1995 - 2005**	**2005 - 2015**	**vanaf 2015**
aantal	36	512	199	448	325	398	835	816	898	606	556	359

Op de volgende pagina zijn de bouwjaren van woningen weergegeven in een luchtfoto. In deze afbeeldingen zijn een aantal zaken te zien:

- De oudste woningen liggen langs de Streek
- In Staphorst noord zijn relatief veel woningen tussen de jaren 50 een 80 gebouwd.
- De woningen in Staphorst zuid zijn grotendeels vanaf de jaren 80 gebouwd.

Staphorst

Rouveen en IJhorst

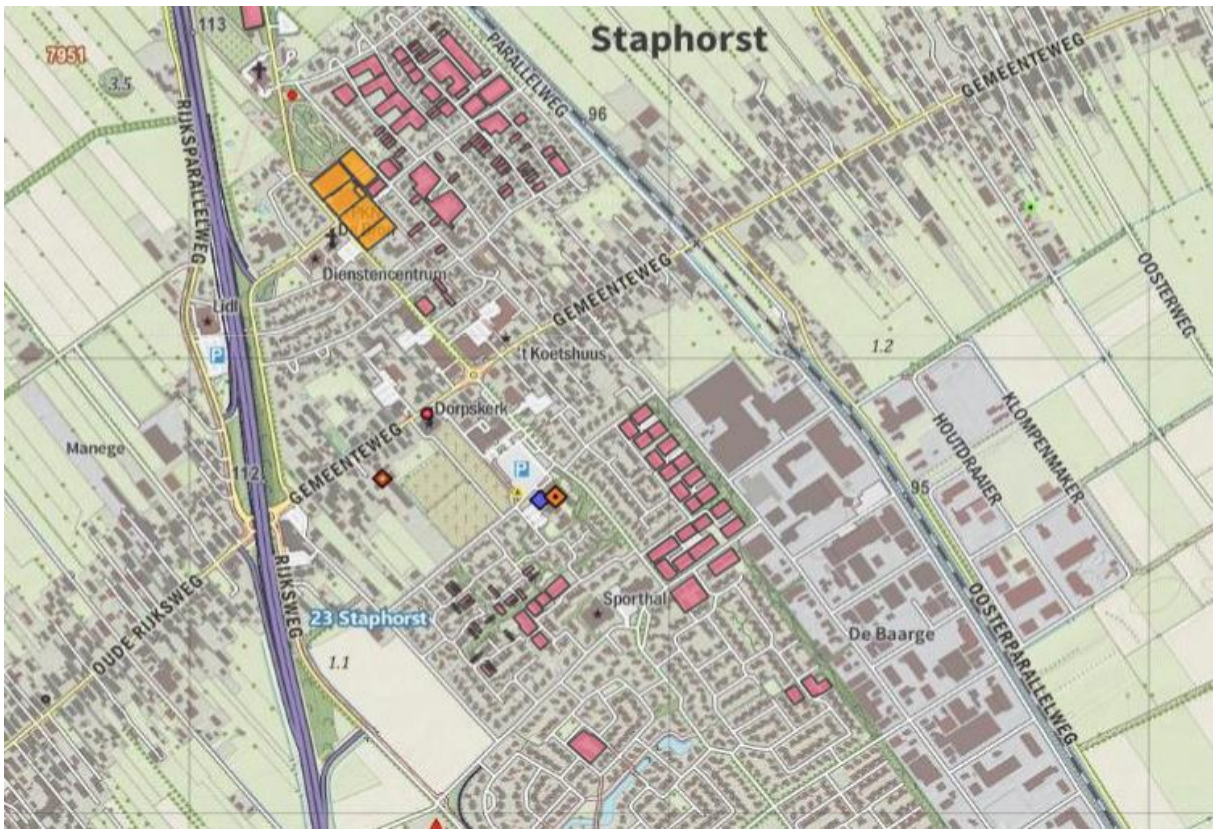

Kunnen meedoen aan de energietransitie

Eigen vermogen
Het aandeel huishoudens met een vermogen van minimaal (euro) Staphorst in procenten is hieronder weergegeven.

€ 5.000	92%
€ 10.000	84%
€ 15.000	77%
€ 20.000	70%
€ 25.000	64%
€ 30.000	59%
€ 35.000	54%
€ 40.000	50%
€ 45.000	47%
€ 50.000	43%

Eigendom
Een huurder kan niet zelf besluiten om zijn of haar woning te verduurzamen. Woonstichting Vechthorst en gemeente Staphorst zijn in de prestatieafspraken overeengekomen dat Vechthorst er naar streeft dat hun woningvoorraad in 2025, energielabel B heeft. De eigendommen van Vechthorst (roze) en Stichting IMMO zorgwoningfonds (oranje) zijn hieronder weergeven.

Gebruik kunnen maken van bestaande regelingen

Inwoners die hun woning willen verduurzamen, kunnen gebruik maken van de onderstaande regelingen.

Particuliere woningeigenaren en VVE's		**Huurwoningen**	
Investeringssubsidie voor duurzame energie (ISDE)	Subsidieregeling voor warmtepompen, zonneboilers en vanaf 2021 ook isolatie maatregelen. Voor alle doelgroepen waaronder eigenaar-bewoners en VvE's. Nadeel van de regeling is dat inwoners minimaal twee maatregelen moeten nemen. Hierdoor is de regeling relatief onaantrekkelijk voor woningeigenaren met weinig vermogen en die niet willen of kunnen lenen	Stimuleringsregeling aardgasvrije huurwoningen (SAH).	Regeling om bestaande huurwoningen financieel te stimuleren om op een warmtenet aan te sluiten. Alle type verhuurders worden met deze regeling bediend. Niet relevant voor Staphorst aangezien er geen plannen zijn voor warmtenetten.
Salderingsregeling	Het afstrepen van teruglevering van duurzame energie tegenover verbruik op de energierekening, inclusief ODE en energiebelasting. Deze regeling wordt afgebouwd vanaf 2023 tot 2031, van 100% naar 0%	Stimuleringsregeling energieprestatie huursector (STEP)	Stimuleringsregeling gebaseerd op de energieprestaties van de woningen. Is geldig voor verhuurders onder de liberalisatiegrens. Er wordt voor en na de verbouwing gekeken naar wat de prestatieverbetering is. Het gaat vaak om twee tot drie stappen in de Energie-Index.
Warmtefonds	Dit revolverende fonds is voor financiering van isolatie en alternatieve warmte voor bestaande koopwoningen. Ook zonnepanelen kunnen hier deels mee gefinancierd worden. De leningen hebben lange looptijden en lage rentes.	Regeling vermindering verhuurdersheffing	Een heffingsvermindering van de verhuurderheffing voor het verduurzamen van huurwoningen, gelding voor coöperaties met meer dan 50 woningen.
Regeling reductie energieverbruik (RRE)	Een uitkering voor gemeenten om ze te helpen bij het stimuleren van energiebesparende maatregelen door bewoners. In Staphorst werken we in het kader van de RRE(W) o.a. met energiebespaartassen en gratis energieadviezen aan huis.		
Proeftuin aardgasvrije wijken (PAW)	Subsidie voor gemeenten die samen met partners een wijk van het aardgas willen halen. Dit zijn nog onbekende processen en moet nog veel over geleerd worden. De PAW subsidie voorziet voor een deel in het financieren van het onbekende proces en product "aardgasvrije wijk". Er is tussen 2020 en 2030 305 miljoen euro voor beschikbaar.		

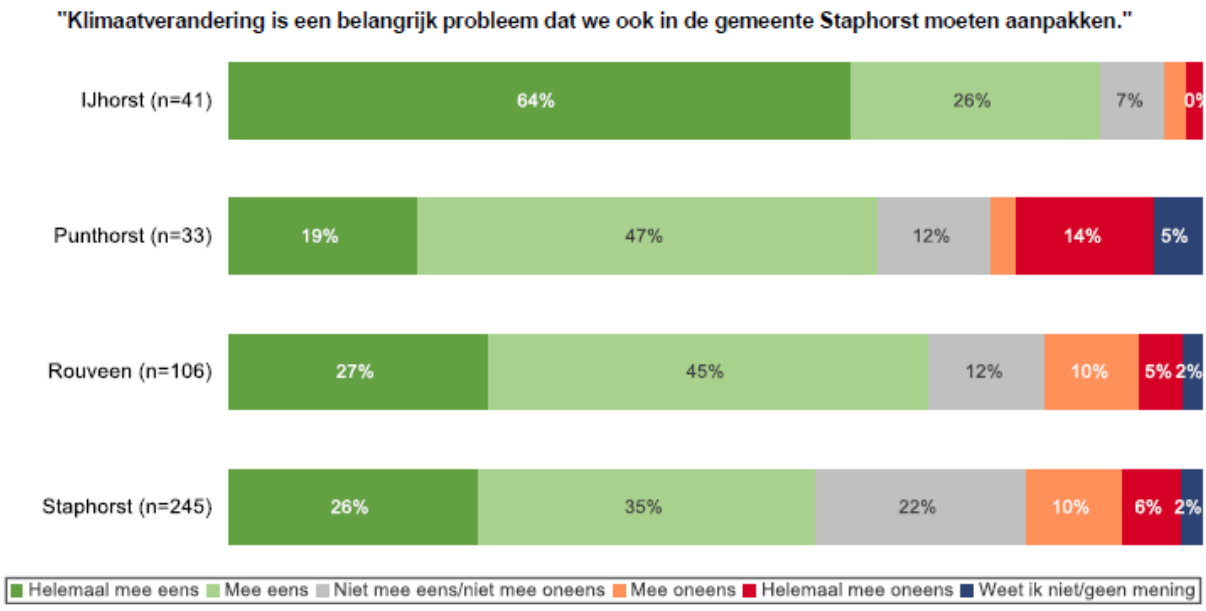
Bewoners van monumenten
In 2021 heeft Moventum, in opdracht van de gemeente Staphorst, een enquête uitgevoerd onder bewoners van monumentale panden. Hieruit blijkt onder andere het volgende:

- 64 van de respondenten vindt het belangrijk om hun monumentale woning te verduurzamen. De belangrijke reden om te investeren in een duurzame woningen is het verlagen van de energierekening (84%), gevolgd door comfort (58%) en milieuwinst (52%)
- Voor 72% van de respondenten zou subsidie motiverend werken om energiebesparende maatregelen te nemen. Voor een lening is dat 20%
- Op de vraag wat men van de gemeente verwacht als bewoners hun monumentale woningen willen verduurzamen, geeft 63% aan dat zij subsidie verwachten. 47% verwacht informatie en 44% wl dat de gemeente advies geeft
- Meer dan de helft van de respondenten geeft aan niet te weten wat ze aan energiebesparende maatregelen mogen realiseren in hun monumentale pand. Daarnaast geeft 43% aan één of meerdere maatregelen niet te realiseren omdat ze niet weten wat er mag. Verder is het grootste deel niet bekend met de verschillende regelingen en initiatieven op het gebied van verduurzaming.

Willen meedoen aan de energietransitie
IPSOS heeft in 2019 onderzoek uitgevoerd naar de bereidheid van consumenten om te investeren in verduurzaming van hun woning. Hieruit blijkt o.a. het volgende:

- Veel consumenten zijn bereidwillig om te investeren in verduurzaming van hun woning. Dit geldt niet alleen voor huiseigenaren maar ook voor huurders. Zeven op de tien Nederlanders overweegt het treffen van energiebesparende voorzieningen in/aan hun woning.
- Onvoldoende inzicht in de kosten, de opbrengsten en de financieringsmogelijkheden weerhouden veel huishoudens van het ondernemen van actie.
- De kosten voor verduurzaming van de woning betalen Nederlanders het liefst met eigen (spaar)gelden (65%). Daarnaast hoopt 44% op een subsidie, hetzij vanuit de Rijksoverheid, hetzij van gemeente of provincie. Lenen is niet populair (6%). Bij huizenbezitters is ook het verhogen van de bestaande hypotheek maar beperkt in beeld als financieringsmogelijkheid (9%). Dit percentage neemt wel toe naarmate de geplande investering groter wordt: bij budgetten van meer dan € 10.000 denkt 21% aan het ophogen van de hypothecaire lening.

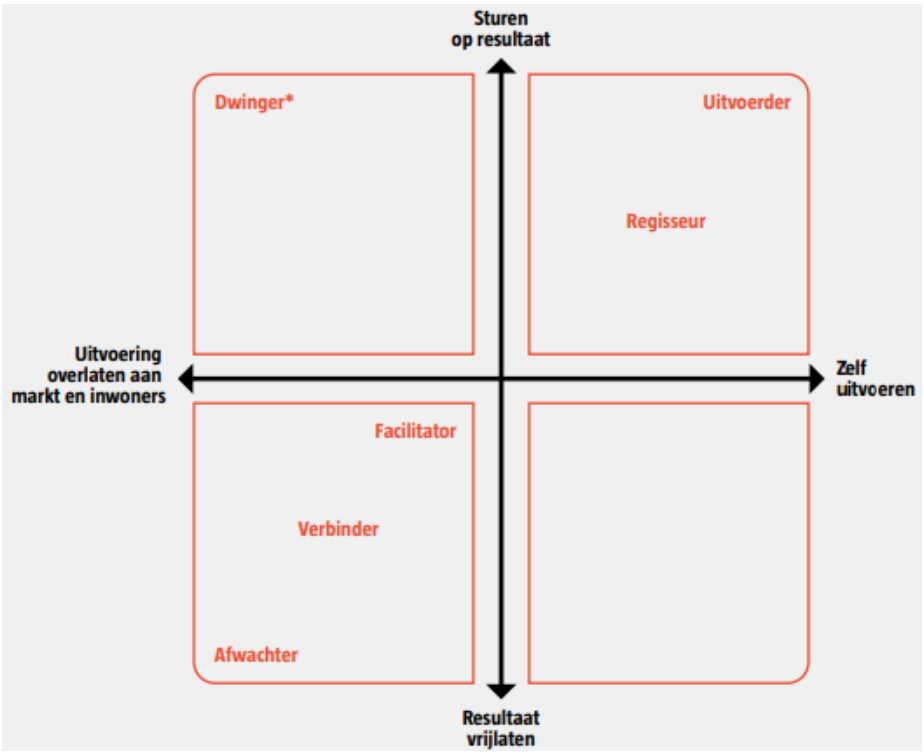
In Staphorst hebben we (nog) geen specifiek onderzoek uitgevoerd naar de bereidwilligheid van inwoners om te verduurzamen. Wel hebben we, dankzij een enquête uit 2021 over grootschalige energie-opwek, een beeld van hoe Staphorsters in het algemeen denken over duurzaamheid. Opvallend is dat inwoners van IJhorst hierin verschillen ten opzichte van inwoners van Staphorst, Rouveen en Punthorst.

Welke rollen kan de gemeente innemen?

Strategische rollen
Het denken in uiteenlopende strategische rollen maakt zichtbaar en bespreekbaar dat gemeenten iets te kiezen hebben. Een weloverwogen keuze voor een rol heeft belangrijke voordelen. Het is eenvoudiger om als gemeente consistent te zijn in de opstelling richting inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Als de gemeente op elke situatie ad hoc reageert, ontstaat er inconsistentie in beleid en handhaving, of erger: willekeur. Inwoners en bedrijven hebben dan geen idee waar ze aan toe zijn. Dit kan zowel economische gevolgen hebben (investeringen worden uitgesteld), als het draagvlak voor beleid ondermijnen. Een bewuste keuze voor een rol helpt ook te prioriteren en – in het verlengde – om de inzet van beleidsinstrumenten te kiezen. Waarop zet de gemeente schaarse middelen in? En wat betekent dit bijvoorbeeld voor de inzet van handhavingscapaciteit, subsidiemiddelen of communicatiecampagnes etc. Het benoemen van mogelijke rollen geeft bovendien op abstract niveau woorden aan hele alledaagse keuzes. Het helpt om binnen de gemeente en in gesprek met bestuurders, raadsleden en de buitenwereld een gemeenschappelijk vocabulaire te gebruiken en beleidskeuzes te onderbouwen en te communiceren.

De indeling in rollen die we hier onder introduceren, stelt de strategische keuzes voor gemeenten centraal. De strategische rollen onderscheiden zich dan ook in de basis op twee hoofdkeuzes, over wie activiteiten uitvoert en over resultaatsturing. Dat levert zes abstracte strategische rollen op die zich op deze hoofdkeuzes van elkaar onderscheiden. Op de horizontale as gaat het over de mate waarin de gemeente zelf een rol wenst te spelen in de uitvoering van de deeltransitie. Aan de linkerkant is de extreme positie dat de gemeente op geen enkele wijze zelf een rol wenst in de uitvoering en dit geheel aan marktpartijen, maatschappelijke organisaties en inwoners laat. Aan de rechterkant is de extreme positie dat de gemeente zelf een volle uitvoerende rol op zich neemt, zoals in het verleden met een gemeentelijk energiebedrijf, dat een rol had in productie, transport en levering van energie. De verticale as gaat over de mate waarin de gemeente andere partijen stuurt op resultaten. Aan de onderkant is de extreme positie dat de gemeente inwoners, marktpartijen en maatschappelijke organisaties geheel vrijlaat in het al dan niet halen van resultaten voor de deeltransitie. Aan de bovenkant is de extreme positie dat de gemeente strikt stuurt op het halen van resultaten.

In de onderstaande tabel is kort samengevat wat de zes strategische rollen inhouden.

	Afwachter	Verbinder	Facilitator	Regisseur	Uitvoerder	Dwinger
Sturing op resultaat	Gemeente laat partijen vrij	Gemeente brengt op eigen initiatief partijen bij elkaar, maar laat ze vrij om hun bijdrage te bepalen	gemeente laat partijen vrij	Gemeente stuurt om partijen een bijdrage te laten leveren en tot resultaten te komen	Gemeente stuurt partijen om resultaten te behalen	Gemeente stuurt partijen in positieve of negatieve richting
Mate van uitvoering	Gemeente laat uitvoering over aan andere partijen	Gemeente ondersteunt partijen door hun activiteiten op elkaar af te stemmen en hen een zetje te geven	De gemeente ondersteund partijen die – op eigen initiatief – activiteiten ontplooien	De gemeente mengt zich in de uitvoering door activiteiten af te stemmen en partijen te ondersteunen	Gemeente voert zelf uit	Bij dwingen in positieve richting, laat de gemeente uitvoering over aan andere partijen. In negatieve richting doet de gemeente bewust niets en steunt zij partijen niet.
Hoe te sturen op resultaat	Geen	Gezamenlijke brainstorm organiseren	Aanbod aan partijen om expertise, geld, vergaderruimte etc. te leveren of actief inzetten van instrumenten	Met partijen tot gezamenlijke afspraken komen en vastleggen	Gemeente keert zelf middelen uit, stuurt bedrijven aan om woningen op te knappen of richt bijvoorbeeld een warmtebedrijf op	Positief dwingen is niet mogelijk. Negatief dwingen kan door te gaan lobbyen met boodschap dat Rijk dit probleem moet oplossen
Voorbeelden van regelingen / instrumenten	Duidelijk communiceren wat we niet doen	LEI subsidie	Inkoopacties Woonpas RREW Ondersteunen lokaal kerkelijk fonds	Prestatie-Afspraken Intentie-overeenkomst	Gemeentelijke subsidie	Duidelijk communiceren dat we niets doen + lobby

Advies rolneming
Geadviseerd om een verbindende / faciliterende rol in te nemen. Dit advies is op de onderstaande uitgangspunten gebaseerd.

1. Sturen op resultaat is in deze casus praktisch onmogelijk aangezien we geen zeggenschap hebben over particulieren woningen. Ook zijn er geen fiscale of juridische instrumenten om woningeigenaren te stimuleren of dwingen om hun woning te verduurzamen.
2. Gemeenten mogen geen inkomenspolitiek bedrijven. Dat is een rol die voorbehouden is aan het Rijk.
3. Bij voorkeur geven we mensen een hengel – en dus niet de vis. Ten aanzien van energiearmoede betekent dit dat we het niet zinvol achten om incidenteel geld uit te delen. Dat biedt immers geen structurele oplossing.
4. Ondanks de informatie uit deze verkenning moeten we concluderen dat het niet duidelijk is hoe groot het energiearmoede-probleem in Staphorst daadwerkelijk is. Dat maakt het lastig om regie te pakken.
5. We kunnen particuliere woningeigenaren – als we al zouden weten om welke specifieke huishoudens het gaat - niet dwingen om hun woningen te verduurzamen. Het enige dat wij kunnen doen is om particuliere woningeigenaren bewust te maken van manieren om energie te besparen en / of om hen een propositie voor te leggen. Idealiter is die propositie van dien aard dat de kosten (verbouw, aanschaf apparatuur etc.) vergoed kunnen worden uit de baten (lagere maandlasten).
6. We hebben geen hoge verwachtingen van nog meer RRE achtige regelingen waarbij we als gemeente wat gratis tochtstrips en ledlampen mogen uitdelen. Dit is leuk, maar het lost het probleem niet op.
7. Inwoners van de gemeente Staphorst kloppen niet snel bij de gemeente aan als zij (financiële) problemen ervaren. Bij een maatwerk regeling (zoals bijvoorbeeld de TONK) bestaat daardoor de kans dat weinig inwoners zich zullen aanmelden.
8. Met de Vechthorst maken we al prestatieafspraken over het energielabel van hun woningvoorraad.
9. De gemeente Staphorst zit niet ruim in haar jas qua capaciteit en geld.
10. De gemeente Staphorst wil problematische schulden voorkomen. Hiervoor zetten we in op preventieve maatregelen, schuldhulpverlening en nazorgtrajecten (bron: omgevingsvisie Staphorst). De kans is groot dat de mensen waarbij sprake is van energiearmoede, op één of andere manier al bij ons sociaal domein in beeld zijn. Dit roept de vraag of in hoeverre extra maatregelen nodig zijn.

Conclusies

Het is niet exact duidelijk wat het probleem is
Er zijn definities over wat energiearmoede is. Hoe groot het probleem is, is echter lastig in beeld te brengen. Hiervoor beschikken we over onvoldoende informatie. Bovendien brengt ook het vastleggen van een definitie, problemen met zich mee. Stel bijvoorbeeld dat de definitie van energiearmoede is, dat iemand meer dan acht procent van het totale inkomen aan energie uitgeeft. Dan kan iemand met een (boven)modaal inkomen die thuis een sauna en verwarmd zwembad heeft, ook in die categorie vallen. Daarom lijkt het beter om naar besteedbaar inkomen te kijken. Dat kan echter weer voor een soortelijk probleem zorgen. Want wat als iemand er bijvoorbeeld doelbewust voor kiest om weinig te werken of een groot deel van het inkomen uit te geven aan dure hobby's? En wat als iemand begin 2021 net een vast energiecontract heeft afgesloten en tegelijk ook profiteert van de korting op energiebelasting? Kortom: hoe verder je op het probleem van energiearmoede inzoomt, des te ongrijpbaarder het wordt.

We weten niet exact wie het probleem ervaart
Ondanks de vele informatiebronnen, kunnen we geen adressenlijst aanmaken van inwoners die energiearmoede ervaren. Een optie is om de vraag dan gewoon aan inwoners te stellen: "ervaart u financiële problemen als gevolg van uw energierekening, meldt u zich dan bij de gemeente". Met het oog op de volksaard is de kans echter groot dat er weinig reacties op deze vraag zullen komen. Niettemin kunnen we wel een aantal voorzichtige conclusies trekken:

1. Energiearmoede zal zich waarschijnlijk vooral afspelen in particuliere woningen die voor 1979 zijn gebouwd. Het gaat dan vooral om woningen in:
    a. Staphorst noord
    b. het bovenste deel van Staphorst zuid
    c. de Streek
    d. de kern van IJhorst.
2. Huurders vallen onder de prestatieafspraak met de Vechthorst (energielabel B in 2025).
3. Het is aannemelijk dat huishoudens op of rond bijstandsniveau moeite hebben om de energierekening te kunnen betalen. Het is ook aannemelijk dat deze doelgroep andere prioriteiten heeft dan verduurzaming.

Het is lastig om middelen in te zetten voor specifieke doelgroepen
Mag een gemeente algemene middelen inzetten voor bewoners die in specifieke omstandigheden verkeren? Mag een gemeente bijvoorbeeld een uitkering geven aan inwoners die voldoen aan een bepaalde definitie van energiearmoede? Dit is een lastige vraag. Ten eerste omdat gemeenten geen inkomenspolitiek mogen bedrijven. Ten tweede omdat dit - los van de vraag of het inkomenspolitiek is - maatschappelijk gezien een ingewikkelde discussie is. Want waarom krijgt de één in dit scenario wel iets, en ander niet? Daarnaast zijn we van mening dat 'geld geven' geen structurele oplossing biedt.

Symbolische maatregelen zijn niet zinvol
De energierekening gaat omlaag als er minder energie wordt verbruikt. Het hoogste rendement valt te behalen met het isoleren van de spouwmuur, vloer en dak en het vervangen van beglazing door HR++. Zodra deze 'schil' goed geïsoleerd is, kan overwogen worden om de CV-ketel te vervangen door bijvoorbeeld (hybride) warmtepomp. Als we energiearmoede willen voorkomen, dan moeten we ons richten op dit soort maatregelen – en dus niet om symbolische maatregelen zoals het uitdelen van ledlampen en radiatorfolie.

Aanbevelingen

Formuleer geen aparte aanpak voor energiearmoede
Op de vorige pagina beschreven we al "dat hoe verder je op het probleem van energiearmoede inzoomt, des te ongrijpbaarder het wordt". Elke definitie roept vragen op. Daarnaast beschikken we over onvoldoende informatie om in beeld te brengen welke huishoudens dan aan een definitie voldoen. Tot slot melden inwoners van de gemeente Staphorst zich niet gauw bij de gemeente als zij (financiële) problemen ervaren. Deze combinatie van omstandigheden maat dat het heel lastig is om een specifieke aanpak op te zetten. De kans is groot dat we dan al snel in symbolische maatregelen vervallen. Daar heeft echter niemand iets aan.

Focus de uitwerking van de Transitie Visie Warmte
In de Transitie Visie Warmte van de gemeente Staphorst is gekozen voor een aanpak waarbij we ons eerst richten op geen-spijt maatregelen. Ofwel: we gaan niet direct ronkende projecten opzetten om wijken van het aardgas af te halen, maar willen woningeigenaren eerst helpen met het isoleren van de schil en installeren van zonnepanelen. Een logische volgende stap is dan het nemen van een hybride warmtepomp. In de visie is genoemd dat wij ons daarbij eerst richten op de wijken 'de Slagen' en IJhorst. De slagen in verband met de logische vervangingstermijn van de cv ketels (de wijk is nu ongeveer 15 jaar oud), en IJhorst omdat hier sprake is van positieve dynamiek. Daarnaast wordt voor monumenten een aparte aanpak geformuleerd. Voorgesteld wordt om hier een vier 'focusgroep' aan toe te voegen, namelijk: woningen met een bouwjaar tot en met 1979. In deze woningen is waarschijnlijk relatief veel winst te behalen met isoleren. Het gaat grofweg om de volgende buurten:

- Staphorst noord
- 'De landen' in Staphorst zuid
- Esdoornlaan, Rozenlaan, Meidoornlaan (Rouveen)
- Larixlaan, Burg. Van Wijgaardenstraat e.o. (IJhorst)

Breng in de uitvoering de volgende prioritering aan:

1. De Slagen (hier moeten we snel iets doen voordat alle cv ketels vervangen zijn
2. De buurten met woningen tot een bouwjaar van 1979
3. De Streek (Monumenten)
4. IJhorst
5. Overige buurten

Neem maatregelen die impact hebben
De afgelopen jaren hebben we, met financiële hulp van hogere overheden, veel sympathieke acties uitgezet. We hebben o.a. een energieloket, een speciale pagina voor verduurzaming van monumenten (groene menukaart), geven gratis energieadviezen aan huis, geven presentaties over energieneutraal verbouwen, webinars over isoleren en warmtepompen etc. De impact van deze maatregelen is gering. Daarom wordt voorgesteld om ons vanaf nu te gaan focussen op maatregelen die:

1. Inzetten op isoleren van spouwmuur, dak en vloer, HR++ beglazing, zonnepanelen en (hybride) warmtepompen
2. Die aantoonbaar resultaat hebben (er moet dus sprake zijn van een 0 en 1 meting).
3. Waarbij wij als gemeente wijkgericht te werk gaan en duidelijk inzicht kunnen krijgen in de effecten.

Voorbeelden van een dergelijke maatregel zijn de Gemeentelijke Verduurzamings Regeling van de Woonpas, en het WOAB Woning abonnement. Qua inventarisatie van de bestaande situatie kunnen we gebruik maken van een heatpulse inventarisatie.